

Установлено, что подписание FTA+ будет нуждаться в осуществлении в Украине реформ. Достичь такого типа соглашения намного сложнее, чем соглашения о простой свободной торговле. Это окажется реалистичным шагом лишь при одном жизненно необходимом условии: если украинское правительство, Верховная Рада, бизнес-лобби и гражданское общество смогут вместе найти политическую волю для работы в этом направлении.

Ключевые слова: интеграция, конкуренция, стандартизация, *acquis communautaire* (задел содружества), углублена свободная торговля (FTA+).

Zayarna N.M., Mokiy M.V. Problems and possibilities of trade between Ukraine and EU countries

In the article opened up the options of cooperation between Ukraine and the EU, the most promising areas of trade, and formulated the problem of relations between Ukraine and the European Union in the context of globalization. It is set that signing of Fta+ will need realization in Ukraine of reforms. To attain such as an agreement far more difficult than agreements are about simple free trade. It will appear a realistic step only at one vitally necessary condition: if the Ukrainian government, Verkhovna Rada, business-lobby and civil society, will be able together to find political will for work in this direction.

Keywords: integration, competition, standardization, *acquis communautaire*, free trade area (FTA +).

УДК 336.71

Аспір. М.Б. Колісник – Львівська КА

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРНА ПОБУДОВА БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Визначено сутність банківської системи з погляду вітчизняних науковців, запропоновано авторське трактування терміна банківська система, відображено побудову української банківської системи за її організаційною структурою. Встановлено, що банківська система України є дворівневою, тобто вона подібна до банківських систем європейських країн. За основними параметрами вона наближається до німецької моделі побудови і розвитку банківської системи, оскільки у її структурі органічно поєднані універсальні та спеціалізовані банки на чолі із незалежним від інших державних інституцій національним банком України.

Ключові слова: банківська система, банк, банківський нагляд, моделі банківських систем, функції банківської системи, структура банківської системи, НБУ, комерційні банки.

Вступ. Окремі науковці порівнюють банківську систему держави із кровоносною системою людини, оскільки вона повинна забезпечувати обіг фінансових ресурсів в економіці. Банківська система створює гроші і впливає на їх пропозицію на ринку, бере участь у перерозподілі ресурсів. Отже, можемо говорити про безпосередню залежність між розвитком банківської системи та економіки країни загалом. Якщо банківська система стабільно розвивається, це позитивно впливає на економіку. Але негативні тенденції у її функціонуванні призводять до уповільнення темпів економічного розвитку. З огляду на ключову роль банківської системи в економічних процесах, вона підлягає всебічному вивченню з метою оптимізації її діяльності.

Мета цього дослідження полягає у з'ясуванні сутності банківської системи та її основних функцій, обґрунтуванні ефективної структурної побудови банківської системи та моделі її функціонування, враховуючи досвід економічно розвинених країн.

Для з'ясування сутності поняття "банківська система" наведемо визначення окремих науковців. Так, у "Фінансовому словнику" і "Термінологічному словнику ринкової економіки", банківську систему України вважають "сукупністю банківських установ, що функціонують на території України" [1, с. 24; 2, с. 89]. Таке означення банківської системи не відображає її сутності і ролі в економіці, оскільки трактує її як територіальне об'єднання суб'єктів господарювання без чітко визначеної мети. З аналогічними зауваженнями розглядаємо визначення Г.І. Кравцової, яка вважає, що банківська система – це "сукупність різноманітних видів банків і банківських інститутів у їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні у визначений історичний період" [3, с. 311]. Дещо конкретніше визначення подає В.О. Онищенко: "законодавчо визначена, чітко структурована сукупність фінансових посередників грошового ринку, які займаються банківською діяльністю" [4, с. 5]. Але наведене визначення також не розкриває сутності з'ясовуваного поняття. У визначенні, запропонованому С.М. Подіком, до банківської системи зараховано кредитні установи: "сукупність різних видів національних банків і кредитних установ, що функціонують у рамках єдиного грошово-кредитного механізму" [5, с. 21]. На наш погляд, це швидше трактування кредитно-банківської системи.

Проаналізувавши твердження окремих науковців та усунувши притаманні їм неточності пропонуємо таке визначення банківської системи: банківська система України – законодавчо визначена, ієрархічно структурована система взаємозв'язаних банків, що забезпечує ефективне функціонування грошового ринку та сприяє розвитку економіки.

Створення банківської системи зумовлене потребою здійснення нагляду і регулювання банківської діяльності, забезпечення грошової стабільності та роботи банків, а також прагненням до збалансованості попиту і пропозиції на грошовому ринку. Теорії і практиці банківської діяльності на сучасному етапі розвитку відомо два види банківських систем: однорівнева і дворівнева. Однорівнева банківська система передбачає, що усі функціонуючі в країні банки перебувають на одному ієрархічному рівні, тобто між ними існують виключно горизонтальні зв'язки. Однорівнева побудова банківських систем характерна для країн із низьким рівнем розвитку економіки, з тоталітарним або командно-адміністративним режимом правління. В економічно розвинених країнах банківські системи складаються із двох рівнів.

Залежно від місця центрального банку у банківській системі та функцій комерційних банків, які утворюють її другий рівень, у світовій банківській практиці прийнято виділяти три основні моделі банківських систем: німецьку, англосаксонську і Федеральну резервну систему Сполучених Штатів Америки [7, с. 9].

Федеральну резервну систему (ФРС) США заснував у 1913 р. Конгрес і виконує вона функції центрального банку. Особливою рисою, яка відрізняє ФРС від усіх інших центральних банків, є те, що банки-члени Федеральної резервної системи (ФРС) зобов'язані купувати цінні папери ФРС. Отже, ФРС перебуває у власності усіх банків системи. З іншого боку, ФРС проголошена незалежним підрозділом уряду, а банки ФРС офіційно називаються "урядовими посередниками" [8, с. 40].

Банківська система Франції – одна із найстарших у світі. А банківська система Англії побудована на використанні французького досвіду у банківській діяльності, тому мають місце розмови про англосаксонську модель побудови банківської системи. Центральний банк Франції створив у 1800 р. Наполеон Бонапарт. На чолі цього центрального банку стоїть керівник, якого обирає Національна кредитна рада Франції на п'ять років. Грошову політику держави визначає Національна кредитна рада, яку очолює міністр фінансів [9, с. 206]. Доходи і витрати Державного бюджету у Франції обслуговує казначейство, а центральний банк лише реєструє їх та гарантує надходження й витрати Казначейства.

Банківська система Німеччини є дворівневою на чолі з Німецьким федеральним банком – Дойче Бундесбанком, який виконує функції центрального банку країни. Другий рівень банківської системи представлений універсальними (приватні комерційні банки, кооперативні кредитні установи, громадсько-правові кредитні установи) та спеціалізованими (приватні банки, громадсько-правові установи) банками. Система банківського нагляду у Німеччині представлена Бундесбанком спільно з Федеральною службою кредитного контролю. Загалом банківська діяльність у Німеччині носить здебільшого універсальний характер.

Для забезпечення ефективного функціонування та розвитку банківської системи потрібно створити відповідну інфраструктуру, яка б забезпечувала роботу системи. Зокрема, А.В. Молчанов до елементів міжбанківської інфраструктури включає: розрахунково-касові та клірингові центри; фірми з аудиту банків; дилерські фірми для роботи з цінними паперами; інкасаторські фірми, організації, які визначають рейтинги банків та які забезпечують їх спеціальним обладнанням і матеріалами, інформацією, спеціалістами [10, с. 23]. Теоретики банківської справи висловлюють єдину взаємоузгоджену думку щодо функцій банківської системи, перелічуючи такі [11, с. 100; 3, с. 9-10]: трансформаційну, створення платіжних засобів та регулювання грошової маси, забезпечення сталості банківської діяльності і грошового ринку.

Згідно зі ст. 4 Закону України "Про банки і банківську діяльність", банківська система України складається із Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, які створені і діють на території України. Отже, в Україні законодавчо закріплене існування дворівневої банківської системи. Хоча не всі науковці схвально висловлюються про існування дворівневої банківської системи. Зокрема В.Д. Лагутін вважає, що для розвитку вітчизняної банківської системи потрібно сформулювати ще й третій рівень. Учений доводить доцільність "створення і функціонування Українського банку реконструкцій та розвитку в центрі та мережі інвестиційних банків розвитку на місцях" [12, с. 38].

О.В. Дзюблюк зі свого боку доводить потребу інтегрування до організаційної структури ринкового типу мережі допоміжних організацій, які б сприяли розвитку взаємозв'язків між обома рівнями банківської системи та суб'єктів економічних відносин. На думку науковця, інформаційне, технічне, науково-методичне, кадрове та законодавчо-правове забезпечення функціонування банків має охоплювати інфраструктуру банківської системи [13, с.

16]. До перелічених елементів інфраструктурного забезпечення банківської діяльності, на наш погляд, потрібно також віднести Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, оскільки його діяльність значною мірою впливає на стабільність розвитку банківської системи України. Повернення втраченої на початку 90-х рр. довіри громадян до банків потребує тривалого часу та зусиль. У такій складній ситуації, забезпечуючи страховий захист вкладів населення, Фонд гарантування вкладів сприяє залученню коштів фізичних осіб до банківської системи.

На першому рівні банківської системи знаходиться центральний банк – Національний банк України (НБУ), який забезпечує стабільність національної грошової одиниці (гривні) та ефективність функціонування всієї банківської системи. НБУ банком у традиційному розумінні виступає лише для банків другого рівня та Кабінету Міністрів України.

На другому рівні банківської системи знаходяться інші банки, які зазвичай називають комерційними банками. Між учасниками банківської системи України існують горизонтальні і вертикальні зв'язки. Так, банки другого рівня перебувають в ієрархічній підпорядкованості НБУ, за рахунок чого забезпечується вертикальна взаємодія. Горизонтальні взаємозв'язки характерні для комерційних банків. Вони є самостійними рівноправними фінансово-кредитними підприємствами, які працюють у конкурентному середовищі на підставі ліцензії НБУ на комерційних засадах.

Банки в Україні можуть функціонувати як універсальні та спеціалізовані. Серед дослідників банківської діяльності немає узгодженої думки стосовно пріоритетів розвитку банківської системи України у напрямку поглиблення спеціалізації чи універсалізації функціонування банків, оскільки обидва шляхи характеризуються як перевагами, так і вадами. Спеціалізація у діяльності банків дає змогу більшою мірою задовольняти потреби окремих груп клієнтів шляхом сегментації ринку і вибору цільових сегментів. Концентрація уваги на задоволенні попиту окремої ринкової ніші та цільової аудиторії дає змогу підвищити якість наданих послуг та враховувати індивідуальні особливості клієнтів. Для прикладу в Англії банківська діяльність характеризується високим рівнем спеціалізації. У цій країні за окремими видами банків (депозитні, торговельні) законодавчо закріплено виконання окремих видів операцій [14, с. 106]. З іншого боку, універсальний характер банківських установ зменшує ризик залежності фінансового становища банку від певної групи однотипних клієнтів шляхом диверсифікації банківської діяльності і зменшення операційних витрат. Надання максимально можливої кількості фінансових послуг клієнтам у відділенні банку також підвищує його конкурентоспроможність, оскільки дедалі частіше банки називають "фінансовими супермаркетами". Безперечно, і спеціалізовані, і універсальні банки мають право на функціонування у банківській системі ринкового типу, цим самим забезпечуючи її всебічний і збалансований розвиток. Варто зазначити, що серед українських банків переважає універсальний характер діяльності, що наближує її до німецької моделі банківської системи. Банк вважають спеціалізованим, якщо більше 50 % його активів є активами одного типу. Законодавчо визначено такі види спеціалізованих банків: ощадні, іпотечні, розрахункові (клірингові).

Згідно зі змінами, внесеними до Закону України "Про банки і банківську діяльність" від 14.09.2006 р., за організаційно-правовою формою банки можуть створюватись як відкриті акціонерні товариства або кооперативні банки. Станом на 01.01.2008 р. до складу банківської системи України входило 198 зареєстрованих банків, з яких 116 банків створені у формі відкритого акціонерного товариства (58,59 %), 47 – у формі закритого акціонерного товариства (23,74 %) і 35 банків – у формі товариства з обмеженою відповідальністю (17,68 %).

За попередньою згодою НБУ, згідно зі Законом України "Про банки і банківську діяльність" банки можуть утворювати банківські об'єднання таких видів: банківська корпорація, банківська холдингова група, фінансова холдингова група, а також банки можуть бути учасниками промислово-фінансових груп. С.М. Подік до банківських об'єднань відносить: банківські картелі, банківські синдикати або консорціуми, банківські трести та банківські концерни [5, с. 23].

Комерційні банки також уповноважені створювати неприбуткові спілки чи асоціації з метою захисту своїх інтересів, розвитку міжнародних та міжрегіональних зв'язків, забезпечення наукового та інформаційного обміну. Зокрема, у червні 1990 р. було створено Асоціацію українських банків. Членами асоціації українських банків є понад 70 % діючих банків, це найбільше і найвпливовіше об'єднання банків у нашій державі [9, с. 17].

Ми розглянули класифікацію українських комерційних банків за організаційно-правовою формою їх створення і залежно від переліку здійснюваних операцій. Ознайомимось із поділом банків на окремі групи за іншими ознаками [15, с. 29]:

- Функціональна спеціалізація. За цією ознакою банки поділяють на інвестиційні, інноваційні, ощадні та іпотечні.
- Галузева спеціалізація. Передбачає поділ банків на сільськогосподарські, банки соціального розвитку, будівельні, трастові, енергетичні.
- "Клієнтська" спеціалізація. За цією ознакою розрізняють біржові, кооперативні, комунальні, кооперативні та банки споживчого кредиту.
- Територіальна спеціалізація. Передбачає функціонування регіональних, міжрегіональних та міжнародних банків.

М.П. Денисенко класифікує банки за їх фінансовим становищем і розрізняє такі їх види: стійкі, проблемні, кризові і банкрути. А за порядком їх створення виділяє заново створені банки та перепрофільовані банки [16, с. 109]. За належністю капіталу розрізняють національні та іноземні банки, а також банки, засновані за участі національного та іноземного капіталу.

Стосовно структури другого рівня банківської системи України, з огляду на величину активів його учасників НБУ, виділяє чотири групи банків:

- Найбільші банки. Станом на 01.01.2008 р., їх питома вага у загальній кількості комерційних банків становила 9,83 % (17 банків). У 1998 р. на цю групу банків припадала частка 3,89 % (7 банків).
- Великі банки. Частка цих банків у загальній кількості комерційних банків зменшилась із 13,33 % (24 банки) у 1998 р. до 9,83 % (17 банків) у 2008 р.
- Середні банки. Протягом останнього десятиліття відбулось істотне зменшення питомої ваги цієї групи серед банків другого рівня з 57,78 % (104 банки) у 1998 р. до 19,65 % (34 банки) – у 2008 р.

- Малі банки. У 2008 р. в Україні налічувалось 105 малих банків, що становить 60,69 % від загальної кількості діючих комерційних банків. Це на 35,69 % більше, ніж у 1998 р. (25 % або 45 банків).

Висновок: Банківська система – це законодавчо визначена, ієрархічно структурована система взаємозв'язаних банків, що забезпечує ефективне функціонування грошового ринку та сприяє розвитку економіки. Банківська система України є дворівневою, що свідчить про її подібність до банківських систем європейських країн. За основними параметрами вона наближається до німецької моделі побудови і розвитку банківської системи, оскільки у її структурі органічно поєднані універсальні та спеціалізовані банки на чолі із незалежним від інших державних інституцій національним банком України. Другий рівень банківської системи утворюють універсальні та спеціалізовані комерційні банки. Загалом організація банківської системи України відповідає вимогам розвитку держави із ринковою економікою, що потребує структурної перебудови для подальшого розвитку.

Література

1. **Загородній А.Г.** Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – Львів : Вид-во ДУ "Львівська політехніка", 1996. – 384 с.
2. **Термінологічний словник ринкової економіки:** Глобалізація, маркетинг, статистика, страхування, фінанси / Р.І. Гринько, О.Р. Гринько. – Львів : НВФ "Українські технології", 2006. – 216 с.
3. **Онищенко В.О.** Основи банківської справи : навч. посібн. – Полтава : Вид-во ПДТУ, 1999. – 163 с.
4. **Подік С.М.** Банки і банківська діяльність : навч.-метод. посібник. – К. : Вид-во ФАДА, ЛТД, 2006. – 250 с.
5. **Деньги, кредит, банки :** учебник / Г.И. Кравцова, Г.С. Кузьменко, Е.И. Кравцов и др. / под ред. Г.И. Кравцовой. – Мн. : Изд-во БГЭГ, 2003. – 527 с.
6. **Масленников В.В.** Національні банківські системи / В.В. Масленников, Ю.А. Соколов // Банки та банківські системи. – 2006. – № 3. – С. 4-15.
7. **Гетьман В.** Банківська система України: діяльність і проблеми // Банківська справа. – 2005. – № 1. – С. 8-21.
8. **Роберт В. Колб.** Родригес Финансовые ин-ты и рынки : учебник : пер. 2-го амер. изд. / Роберт В. Колб, Дж. Рикардо. – М. : Изд-во "Дело и сервис", 2003. – 688 с.
9. **Лаптев С.М.** Банківська діяльність (вітчизняний та зарубіжний досвід) : навч. посібн. / С.М. Лаптев, М.П. Денисенко, В.Г. Кабанов, О.С. Любунь. – К. : Вид-во "Професіонал", 2004. – 320 с.
10. **Молчанов А.В.** Коммерческий банк в современной России: теория и практика. – М. : Изд-во "Финансы и статистика", 1996. – 230 с.
11. **Вступ до банківської справи** / за ред. І.М. Савлука. – К. : Вид-во "Лібра", 1998. – 344 с.
12. **Лагутін В.Д.** Догматизм грошово-кредитної політики як гальмо економічного зростання в Україні // Банківська справа. 2001. – № 4. – С. 38.
13. **Дзюблюк О.В.** Структурні аспекти вдосконалення банківської системи України // Фінанси України. – 1999. – № 1. – С. 11-18.
14. **Клименко Т.В.** Банківська система України і напрямки її розвитку // Фінанси України. – 2002. – № 4. – С. 104-111.
15. **Банківський менеджмент :** підручник / за ред. О.А. Кириченка, В.І. Міщенко. – К. : Вид-во "Знання", 2005. – 831 с.
16. **Денисенко М.П.** Гроші та кредит у банківській справі : навч. посібн. – К. : Вид-во "Алеута", 2004. – 478 с.

Колисник М.Б. Сущность и структурное построение банковской системы Украины

Определенно сущность банковской системы с точки зрения отечественных научных работников, предложена авторская трактовка термина банковская система,

отображено построение украинской банковской системы за ее организационной структурой. Установлено, что банковская система Украины является двухуровневой, то есть она подобна банковским системам европейских стран. За основными параметрами она приближается к немецкой модели построения и развития банковской системы, поскольку в ее структуре органически совмещены универсальные и специализированы банки во главе с независимым от других государственных институций национальным банком Украины.

Ключевые слова: банковская система, банк, банковский надзор, модели банковских систем, функции банковской системы, структура банковской системы, НБУ, коммерческие банки.

Kolisnyk M.B. Essence and structural construction of bank system of Ukraine

Definition of essence of bank system from the point of view of domestic scientists is considered, author's definition of the term bank system is offered, construction of the Ukrainian bank system behind its organizational structure is displayed. It is set that the banking system of Ukraine is two-tier, that it is similar to the bankings systems of the European countries. After basic parameters it approaches the German model of construction and development of the banking system, as in its structure the universal are organically combined and jars are specialized at the head of with the independent of other state instituciy national bank of Ukraine.

Keywords: bank system, bank, bank supervision, models of bank systems, functions of bank system, structure of bank system, commercial banks.

УДК 336.76+330.342

*Здобувач Я.С. Ланчук; здобувач Г.В. Іванченко;
здобувач І.В. Гомонай – Львівська КА*

ОСОБЛИВОСТІ ГРОШОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ

Визначено форми та інструменти державного регулювання грошових систем. Розкрито ступінь і масштаби регулювання сучасних грошових систем та охарактеризовано їх особливості. Проаналізовано процес формування грошової системи національної економіки України перехідного періоду. Встановлено, що потреба державного регулювання грошових систем зумовила створення інститутів центральних банків. У сучасних ринкових економіках центральні банки забезпечують можливість функціонування грошових систем згідно з концептуальними засадами монетарної політики і потребами національної економіки.

Ключові слова: грошові системи, державне регулювання грошових систем, грошова одиниця, грошова реформа, центральний банк.

Постановка проблеми. Важливу роль у стабілізації економіки та забезпеченні сталого економічного зростання відіграє державна кредитно-грошова політика. Особливо зростають вимоги до грошово-кредитного регулювання у період глибокої економічної кризи. В процесі трансформації національної економічної системи грошово-кредитне регулювання невпинно зазнає модифікації та змінює характер впливу на економічні процеси.

У сучасній вітчизняній економіці розвиток грошово-кредитного регулювання пов'язаний, насамперед, із системними змінами в українській економіці, становленням ринкового механізму, процесами стабілізації за умов глобальної фінансової кризи, подоланням інфляції та процесами інтеграції у світову економіку. Усе це потребує глибокого теоретичного узагальнення та науково-методологічного обґрунтування основних напрямів державної економічної політики та її практичної реалізації.